

ТЕОРІЯ ОСВІТИ Й НАВЧАННЯ

УДК 378.746.1

DOI <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2022.2.5>

Н. Б. БЕНЬКОВСЬКА

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри мовної підготовки,

Інститут Військово-Морських Сил Національного університету

«Одеська морська академія», м. Одеса, Україна

Електронна пошта: gleyzern@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-5857-6991>

ПЕДАГОГІЧНА ІНТРОСПЕКЦІЯ КАТЕГОРІЇ «КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ» У РАКУРСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

Стаття репрезентує шляхи вирішення важливої для модернізації сучасної системи вищої військової освіти проблеми: вдосконалення професійної комунікативної підготовки майбутніх офіцерів. Дослідницьку увагу сфокусовано на комунікативній підготовці майбутнього офіцера, що витлумачено як одну з домінуючих компетентностей офіцера Збройних Сил України. Мета статті полягала у визначенні термінологічних координат феномена «комунікативна компетентність офіцера» у педагогічному вимірі. Специфіковано феномен комунікативної компетентності офіцера як інтегроване, комплексне явище, що поєднує в собі знання, уміння та навички, здатності особистості, показники загальної культури, вміння спілкуватися з людьми.

Найважливішими умовами формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів слід вважати відповідне організаційно-методичне забезпечення навчального процесу, професійну компетентність та педагогічну майстерність викладачів; створення мотиваційної основи активності курсантів в оволодінні технологією компетентного спілкування.

З'ясовано, що професійна комунікативна підготовка майбутніх офіцерів, у процесі якої здійснюється вивчення гуманітарних дисциплін у закладах вищої військової освіти, забезпечує можливість їхнього активного спілкування в умовах виконання професійної діяльності.

В дослідженні доведено, що комунікативна компетентність є однією із складових професійної підготовки майбутніх офіцерів. Одним із шляхів розвитку комунікативної компетентності є процес іншомовної підготовки. Провідною ідеєю статті є думка про те, що сучасний офіцер повинен широко і свідомо використовувати знання, набуті в закладі освіти, володіти професійною іншомовною підготовкою, що дозволяє швидко адаптуватися до сучасних умов та бути здатним до самореалізації та самоосвіти у своїй професійній діяльності.

Ключові слова: підготовка майбутніх офіцерів, комунікативна компетентність, іншомовна підготовка, комунікативні вміння, вища військова освіта.

Вступ. Актуальність проблеми дослідження зумовлено запровадженням нової освітньої політики, особливо в контексті необхідності підготовки висококваліфікованих військових фахівців для системи Збройних Сил країни, що детерміновано сучасними політичними та соціально-економічними трансформаціями, спрямованими на забезпечення надійного захисту життєво важливих інтересів держави.

На рівні теорії та методики професійної військової освіти виникає необхідність розгляду проблеми забезпечення комунікативної діяльності майбутніх офіцерів, зокрема в умовах війни в нашій країні, військових навчань із представниками інших країн (Сі Бриз, Репід Трай-

дент, Флеймінг Сврд, Кембріан Патрол, Платіnum Ігл, Сейбер Гардіан) та миротворчих місій.

Професійна комунікативна підготовка майбутніх офіцерів, у процесі якої здійснюється вивчення гуманітарних дисциплін у закладах вищої військової освіти, забезпечує можливість їхнього активного спілкування в умовах виконання професійної діяльності.

Окрім того, процеси інтеграції світового співтовариства, зокрема в галузі військових відносин, детермінують зміни у кваліфікаційних вимогах до фахових характеристик майбутнього офіцера, однією зі складових якої є професійна комунікативна компетентність. За цих умов особливого значення набувають

такі якості випускника закладу вищої військової освіти, як мобільність, креативність, високий професіоналізм, здатність до налагодження ділових контактів з іноземними партнерами в іншомовному середовищі.

Постановка проблеми. Аналіз праць науковців свідчить, що в переважній більшості вітчизняних досліджень тематика обмежується вивченням проблем формування іншомовної компетентності в контексті професійної підготовки фахівців соціономічних галузей. Водночас, на окрему увагу заслуговує також і окреслення питань професійної комунікативної підготовки майбутніх офіцерів, що становить мету предстваленого у даній статті дослідження.

Аналіз попередніх досліджень. Проблеми професійної підготовки фахівців у системі ступеневої освіти знайшли своє відображення в колі наукових інтересів А. Адольфа, О. Антонової, О. Дубасенюка, І. Зязюна, Л. Большакової, І. Воробйової, М. Лук'янової, Н. Яковлевої, Н. Мачинської, Н. Єршової, І. Котлярової, О. Крутенко, О. Березюка, О. Власенко та ін.

Зміст, форми, методи підготовки військових фахівців стали предметом дослідження О. Барабанщикова, О. Безносюка, П. Городова, А. Желєзняка, М. Коробейнікова, В. Огнева, Г. П'янковського, Н. Феденко, В. Ягупова та ін.

Професійну компетентність майбутнього офіцера розглянуто в дослідженнях таких учених, як О. Діденко, О. Богданюк, О. Євсюков, В. Баранівський, С. Полторац, Ю. Лісніченко, О. Коба, Т. Ткаченко, О. Борисюк та ін.

Також було проаналізовано праці зарубіжних науковців щодо миротворчої діяльності офіцерів НАТО та спільних навчань. Зокрема Д. Сохадзе, Б. Магнус, Д. Вінклер, Е. Теобальд та інші, наголошують на необхідності формування професійної комунікативної підготовки майбутніх офіцерів для участі в миротворчих операціях із представниками інших країн.

Результати та дискусії. Комунікативна компетентність є однією із складових професійної підготовки майбутніх офіцерів. У нашому баченні одним із шляхів її розвитку є процес іншомовної підготовки. Сучасний офіцер повинен широко і свідомо використовувати знання, набуті в закладі освіти, володіти професійною іншомовною підготовкою, що дозволяє швидко адаптуватися до сучасних умов та бути здатним

до самореалізації та самоосвіти у своїй професійній діяльності.

У європейському контексті іншомовна освіта та комунікативна компетентність фахівців різних галузей розглядається в різних аспектах професійної підготовки. Так, відповідно до положень «Хартії Ради Європи з освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини» від 11 травня 2010 року «...компетентність людини не обмежується лише когнітивною складовою; у структуру поняття долучені функціональні аспекти професійної діяльності (наявність технічних навичок), міжособистісні характеристики (соціальні або організаційні навички) та етичні цінності [Terminology : 47–48].

Деякі науковці розглядають комунікативну компетентність як елемент або складову частину культури фахівця, деякі як якість особистості або як здатність і готовність здійснювати професійну діяльність [Печена]. До того ж, одні автори головним у комунікативній компетентності вважають ефективність спілкування (Ж. Глозман, В. Зінченко, Б. Мещеряков).

Комунікативна компетентність передбачає широке коло вмінь, серед яких виділяють прості та складні комунікативні вміння, а саме:

- уміння вербального і невербального спілкування, тобто вміння говорити, слухати, використовувати жести, міміку, пантоміміку, погляд, інші невербальні засоби;
- уміння розподіляти свою увагу;
- уміння соціальної перцепції (сприймати та розуміти внутрішній стан партнера за зовнішніми ознаками);
- уміння здійснювати прогнозування реакції партнера за спілкуванням;
- уміння керувати своєю поведінкою в спілкуванні.

За результатами аналізу наукових досліджень можна констатувати наявність у сучасній науці різних підходів щодо виокремлення структурних компонентів комунікативної компетентності фахівця. На наш погляд, універсальною є трикомпонентна структура комунікативної компетентності, розроблена Б. Шпітсбергом та В. Купахом [Spitzberg].

На думку вчених, структурними компонентами комунікативної компетентності особистості виступають знання (усвідомлення того, яка комунікативна поведінка є найбільш влуч-

ною в конкретній ситуації), уміння (здатність застосувати цю поведінку в даному контексті) та мотивація (прагнення ефективною та компетентною комунікацією).

Багато вітчизняних дослідників [Богущ; Павленко; Печена] у структурі комунікативної компетентності фахівця виокремлюють когнітивний, емоційно-оцінний та поведінковий компоненти.

До когнітивного компоненту відносять знання мови; знання з теорії та психології спілкування, знання правил ділового етикету та інтеркультурних умовностей, знання засобів впливу на людей та прийомів справляти враження, вміння формувати імідж, знання засобів і прийомів встановлення, підтримки і завершення мовленнєвого контакту для досягнення певної мети; адекватна орієнтація фахівця в собі, партнерах, у ситуації професійного спілкування та конкретних комунікативно-професійних цілях, а також знання нормативної та професійно-орієнтованої комунікативної культури.

Емоційно-оцінний компонент комунікативної компетентності містить у собі мотиви вибору професії, інтерес до обраної професії, прийняття себе та інших, установки у професійному спілкуванні.

Під поведінковим компонентом розуміють уміння кодувати і декодувати повідомлення за вербальними і невербальними каналами комунікації, володіння технікою спілкування, ситуативну адаптивність у професійно значущих ситуаціях, уміння справляти враження, досвід використання засобів впливу на людей.

Таким чином, комунікативна компетентність поєднує життєві цінності, мотиви, знання, вміння та навички і риси та якості людини. Найбільш вагомими складовими є вміння та готовність будувати контакти з людьми, спілкуватися, управляти своїм емоційним станом, вирішувати конфліктні ситуації тощо.

Оскільки, вивчення англійської мови є обов'язковою умовою професійної діяльності майбутніх офіцерів Збройних Сил України, то іншомовна підготовка (мовна та комунікативна компетентність) є важливим елементом професійної компетентності означеної категорії фахівців, що визначає готовність і здатність вести діалог як на рідній, так і на англійській

мовах, передусім, у безпосередній професійній діяльності та у стресових ситуаціях зокрема.

Українські дослідники по-різному підходять до визначення поняття «іншомовна комунікативна компетентність», визначаючи його як знання, уміння та навички, необхідні для розуміння чужих і власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, зміст яких охоплює знання основних понять лінгвістики мови (стилі, типи, способи зв'язку речень у тексті), навички та уміння аналізу тексту та власнекомунікативні надбання [Павленко : 6–7]; знання мови, високий рівень практичного володіння як вербальними, так і невербальними її засобами, а також досвід володіння мовою на варіативно-адаптивному рівні залежно від конкретної мовленнєвої ситуації [Федоренко; Формування].

Якщо професійна компетентність визначається ступенем володіння ключовими, базовими компетенціями, то іншомовна компетентність як набір компетенцій включає в себе: лінгвістичну компетенцію (володіння мовними засобами, знання мовного матеріалу, правил його оформлення та оперування); тематичну компетенцію (володіння екстралінгвістичною інформацією); прагматичну компетенцію (здатність користувача логічно пов'язувати речення з метою продукування зв'язних відрізків мовлення); соціокультурну компетенцію (знання соціокультурного контексту); компенсаторну компетенцію (вміння досягти взаємопорозуміння); навчальну компетенцію (вміння користуватися довідковою літературою та словником для забезпечення адекватного засвоєння мови з метою професійного спілкування); комунікативну компетенцію (уміння спілкуватися без створення напруги з співбесідником, тобто вміння співпрацювати).

Отже, іншомовною комунікаційною компетентністю майбутнього офіцера будемо вважати якість цього фахівця, що включає в себе сукупність компетенцій щодо володіння іноземною (англійською) мовою в інтеграції з професійними знаннями, вміннями, навичками та здатність вирішувати проблеми, які виникають у професійному та соціокультурному мовних середовищах.

Висновки. Таким чином, комунікативна компетентність є однією із складових професійної

підготовки майбутніх офіцерів. Комунікативна компетентність майбутніх офіцерів є інтегрованим, комплексним явищем і поєднує в собі знання, уміння та навички, здатності особистості, показники загальної культури, вміння спілкуватися з людьми. Найважливішими умовами формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів слід вважати відпо-

відне організаційно-методичне забезпечення навчального процесу, професійну компетентність та педагогічну майстерність викладачів; створення мотиваційної основи активності курсантів в оволодінні технологією компетентного спілкування тощо. У подальших дослідженнях можлива розробка моделі формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А. М., Ковтун О. В. Теоретичні і практичні аспекти формування мовної компетентності майбутніх пілотів і авіадиспетчерів. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія : Філологія. Педагогіка. 2014. Вип. 4. С. 66 – 74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vntufil_2014_4_9 (дата звернення: 15.05.2022).
2. Василюк О. М. Формування професійної готовності майбутніх авіадиспетчерів до ведення радіообміну у нестандартних ситуаціях : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018. 20 с.
3. Павленко О. О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти: автореф. дис. ... док. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2005. 40 с.
4. Печена Л. С. Формування ключових компетентностей майбутніх авіаційних диспетчерів як умова готовності до професійної діяльності. *Вісник НАУ*. 2011. № 2. С. 193–198.
5. Федоренко Ю. П. Формування у старшокласників комунікативної компетенції в процесі вивчення іноземної мови : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Луцьк, 2005. 20 с.
6. Terminology of European Education and Training Policy : a selection of 100 key terms / CEDEFOP. European Centre for the Development of Vocational Training. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2008. 246 p.
7. Spitzberg B. H. & Cupach W. R. Interpersonal communication competence. URL: <http://www.uky.edu/~drlane/capstone/interpersonal/competence.htm> (date of access 17.05.2022)

REFERENCES

1. Bogush, A. M., Kovtun, O. V. (2014). Teoretychni i praktychni aspekty formuvannya movnoi kompetentnosti maibutnikh pilotiv i aviadyspetcheriv [Theoretical and practical aspects of the formation of language competence of future pilots and air traffic controllers]. *Bulletin of the National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute". Series: Philology. Pedagogy*. Vol. 4. 66–74. URL http://nbuv.gov.ua/UJRN/vntufil_2014_4_9. [in Ukrainian]
2. Vasiukovych O. M. Formuvannya profesiinoi hotovnosti maibutnikh aviadyspetcheriv do vedennia radioobminu u nestandardnykh sytuatsiiah [Formation of professional readiness of future air traffic controllers for radio exchange in non-standard situations]. (2018). *Author's ref. dis. ... Cand. Ped. Sciences: 13.00.04. Nat.* Kyiv. 20 p. [in Ukrainian]
3. Pavlenko O. O. (2005). Formuvannya komunikatyvnoi kompetentsii fakhivtsiv mytnoi sluzhby v systemi neperervnoi profesiinoi osvity [Formation of communicative competence of customs service specialists in the system of continuous professional education]: *Author. dis. ... Doc. Ped. Science: 13.00.04.* Kyiv. 40 p. [in Ukrainian]
4. Pechena L. S. (2011). Formuvannya kliuchovykh kompetentnostei maibutnikh aviatsiinykh dyspetcheriv yak umova hotovnosti do profesiinoi diialnosti [Formation of key competencies of future aviation dispatchers as a condition of readiness for professional activity]. *Visnyk of NAU*. Vol. 2. 193–198. [in Ukrainian]
5. Fedorenko Yu. P. (2005). Formuvannya u starshoklasnykiv komunikatyvnoi kompetentsii v protsesi vyvchennia inozemnoi movy [Formation of communicative competence in high school students in the process of learning a foreign language]. *Author's ref. dis. ... Cand. Ped. Sciences: 13.00.09.* Lutsk. 20 p. [in Ukrainian]
6. Terminology of European Education and Training Policy : a selection of 100 key terms / CEDEFOP. European Centre for the Development of Vocational Training. – Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 2008 – 246 p. [in English]
7. Spitzberg B. H. & Cupach W. R. Interpersonal communication competence. URL: <http://www.uky.edu/~drlane/capstone/interpersonal/competence.htm> [in English].

N. B. BENKOVSKA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Head of the Department of Language Training,

Institute of Naval Forces of the National University "Odessa Maritime Academy", Odesa, Ukraine

E-mail: gleyzern@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-5857-6991>

PEDAGOGICAL INTROSPECTION OF THE CATEGORY «COMMUNICATIVE COMPETENCE» IN THE PERSPECTIVE OF TRAINING OF FUTURE OFFICERS

The article presents ways to solve an important problem for the modernization of the modern system of higher military education: improving the professional communicative training of future officers. Research attention is focused on the communicative training of the future officer, which is interpreted as one of the dominant competencies of the officer of the Armed Forces of Ukraine. The purpose of the article was to determine the terminological coordinates of the phenomenon of "communicative competence of the officer" in the pedagogical dimension. The phenomenon of communicative competence of an officer is specified as an integrated, complex phenomenon that combines knowledge, skills and abilities, personal abilities, indicators of general culture, ability to communicate with people.

The most important conditions for the formation of communicative competence of future officers should be considered the appropriate organizational and methodological support of the educational process, professional competence and pedagogical skills of teachers; creating a motivational basis for the activity of cadets in mastering the technology of competent communication.

It has been determined that the professional communicative training of future officers, in the process of which the study of the humanities in higher military education institutions, provides an opportunity for their active communication in the context of professional activities.

The study proves that communicative competence is one of the components of professional training of future officers. One of the ways to develop communicative competence is the process of foreign language training. The main idea of the article is that a modern officer should widely and consciously use the knowledge acquired in the educational institution, have professional foreign language training, which allows quickly to adapt to modern conditions and be able to self-realization and self-education in the professional activities.

Key words: training of future officers, communicative competence, foreign language training, communication skills, higher military education.